

Сергій ШЕВЧЕНКО
професор кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор наук з державного
управління, професор

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОСИН ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах повномасштабної війни та системних безпекових викликів відносини між державою і суспільством набувають визначального значення для забезпечення національної безпеки. Ефективність оборонної політики, стійкість інституцій та здатність до мобілізації ресурсів значною мірою залежать від рівня довіри, взаємної відповідальності та координації між владними структурами й громадянами.

Ми спостерігаємо трансформацію моделі взаємодії між владою і громадянами.

До 2014 року відносини держави і суспільства в Україні характеризувалися обмеженим рівнем інституційної довіри та слабкою участю громадян у формуванні безпекової політики. Події Революції Гідності та подальша агресія РФ спричинили суттєву трансформацію цієї моделі. Суспільство стало активним суб'єктом безпекових процесів, а не лише об'єктом державного захисту.

Після 2022 року взаємодія між державою та громадянами набула мобілізаційного характеру. Підвищився рівень підтримки Збройних Сил, зросла роль волонтерських мереж, територіальної оборони, громадських ініціатив. Водночас держава посилила координаційні та регуляторні функції через інститути воєнного управління.

Виділимо основні особливості сучасних відносин:

1. Партнерський характер взаємодії. Суспільство активно долучається до підтримки сектору безпеки, а держава визнає роль громадських ініціатив як важливого елементу національної стійкості.
2. Мобілізаційна консолідація. В умовах екзистенційної загрози формується високий рівень солідарності, що забезпечує підтримку стратегічних рішень у сфері оборони.
3. Асиметрія довіри. Спостерігається висока довіра до безпекових інституцій та більш критичне ставлення до політичних органів влади, зокрема до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. Водночас значна підтримка зберігається щодо Збройних Сил України як ключового гаранта державності.
4. Розвиток горизонтальних мереж. Волонтерські та громадські структури часто доповнюють або підсилюють державні механізми, що свідчить про формування моделі «мережевої безпеки».
5. Баланс безпеки і прав людини. Воєнний стан передбачає тимчасові обмеження окремих прав, однак збереження демократичних принципів і підзвітності влади залишається критично важливим для легітимності державної політики.

Водночас спостерігаються виклики у взаємовідносинах. Попри консолідацію, існують ризики надмірної централізації, зниження рівня прозорості управління та втоми суспільства від тривалого конфлікту. Збереження відкритого діалогу між владою і громадянами, протидія корупції та забезпечення справедливості є ключовими умовами довгострокової стабільності.

Процеси, що відбуваються в Європі та світі, особливо в останні роки, призводять до ситуації, в якій відбуваються соціально-політичні, економічні та військові трансформації з важко передбачуваними наслідками [1]. Серед стратегічних напрямів зміцнення взаємодії є: розвиток механізмів громадського контролю та участі; цифровізація комунікації між владою і громадянами; підвищення прозорості прийняття рішень у сфері безпеки; підтримка ветеранської та волонтерської політики; формування культури відповідального громадянства.

Відносини держави і суспільства у сфері забезпечення національної безпеки в Україні характеризуються поєднанням мобілізаційної єдності та критичної громадянської

позиції. Така модель створює передумови для ефективного функціонування системи безпеки за умови дотримання принципів законності, підзвітності та взаємної довіри. Саме якість цих відносин визначатиме здатність України не лише протистояти поточним загрозам, а й забезпечити сталий розвиток у післявоєнний період.

1. Ciekanowski Z., Nowicka J., Wyrębek H. Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń, Siedlce 2017, s. 9.

Ірина ШОПІНА
професор кафедри
адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного
університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна),
доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОГО ОМБУДСМАНА В УКРАЇНІ

Забезпечення державою гарантій прав і свобод людини та громадянина виступає одним із визначальних показників демократичної правової держави. Особливої ваги ця функція набуває в умовах воєнного стану, коли публічні інтереси оборони держави у багатьох сферах суспільних відносин домінують над приватними інтересами. У таких умовах підвищується ризик зловживань владними повноваженнями, формального підходу до розгляду індивідуальних звернень та порушення процедурних гарантій.

Слід сказати, що з початком повномасштабного російського вторгнення кількість звернень від військовослужбовців щодо порушення їх прав і свобод збільшилася. Центральне управління захисту прав військовослужбовців Міністерства оборони України станом на 13 червня 2025 року розглянуло за півтора року понад 5000 звернень та запитів від військовослужбовців та членів їхніх сімей. У 2024 році таких звернень надійшло 2340, а за менш ніж за півроку 2025 року – 2734. Це свідчить про зростання довіри та реальну потребу військових у професійній правничій допомозі. У результаті вжитих заходів за цей час поновлено права 2038 військовослужбовців та членів їхніх сімей, з яких 1037 – у 2025 році [2]. Про активність подання військовослужбовцями звернень у досліджуваній сфері свідчать і звіти Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. В них, зокрема, зазначається, що протягом 2024 року в інтересах військовозобов'язаних, військовослужбовців, правоохоронців та членів їхніх родин до Уповноваженого надійшло понад 6,8 тис. звернень; від ветеранів та членів їхніх родин – понад 1,2 тис. Військовозобов'язані та члени їхніх родин зверталися з питань додержання прав під час призову на військову службу при мобілізації (понад 3,3 тис. звернень) та альтернативної служби (понад 700 звернень); у зверненнях військовослужбовців порушувалися питання охорони здоров'я та медичної допомоги, порядку проходження та звільнення з військової служби, грошових виплат, матеріального та соціального забезпечення тощо [3].

Прийняття Закону України «Про військового омбудсмана» мало б сприяти оптимізації такої ситуації та зменшенню кількості обґрунтованих звернень військовослужбовців. Однак аналіз вказаного закону свідчить, що притаманні йому прогалини, недоліки та суперечності не дозволяють сприймати інститут військового омбудсмана як реальний запобіжник правопорушень у сфері військової служби.

Загальновідомо, що для існування ефективного правового механізму реалізації правових норм у будь-якій сфері суспільних відносин для порушників правових приписів має існувати система юридичної відповідальності. Аналіз норм Закону України «Про Військового омбудсмана» свідчить, що відповідальність за невиконання законних вимог цієї посадової особи декларується, але не утворює правових наслідків.

Так, ч. 6 ст.18 цього правового акта визначає: «Невиконання законних вимог Військового омбудсмана, ненадання або надання завідомо недостовірної інформації та/або документів, надання інформації та/або документів не в повному обсязі (за наявності відповідної інформації та/або документів і відсутності законних підстав для їх ненадання), а